

Релігійні та морально-естетичні виміри сучасної культури

УДК 283 (160.2)

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОЗИЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Андрій Васьків

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна, vaskiv@mail.ru

Розглянуто ставлення Української греко-католицької церкви до політичних проблем сучасного українського суспільства, звернуто увагу на позицію церкви щодо президентської виборчої кампанії 2004 року. Акцентовано на основних позиціях соціальної доктрини церкви, викладених у “Моральній катехизі”.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, політичні партії, соціальна позиція

Витокові традиції української духовності завжди були пов’язані з релігією. Релігія й церква в сучасній Україні є не лише важливими духовотворчими факторами, а й вагомими чинниками суспільного життя. Українська греко-католицька церква як одна з традиційних церков українства має давні й багаті традиції соціального служіння. У сучасних умовах вона не залишається осторонь низки суспільних і політичних проблем, виразно й недвозначно формулює своє ставлення до найактуальніших питань сьогодення, є важливим чинником суспільного розвитку. Мета цієї наукової розвідки – проаналізувати основні позиції соціальної доктрини УГКЦ, виокремити ті аспекти суспільно-політичного вчення церкви, які найактивніше й найдієвіше впливають на перебіг політичних подій, а також є реакцією на реалії політичного сьогодення.

Особливо багатим на комплексно-узагальнювальне окреслення суспільно-політичних позицій церкви був 1999 рік. У переддень нового століття та тисячоліття ієрархи церкви вважали за необхідне підбити певні підсумки й поставити перед духовенством та вірними завдання для нової доби, визначити місце християнина в умовах нової соціальної реальності. Знаковим у цьому аспекті є звернення єпископів УГКЦ до духовенства та вірних “Про завдання християнина в сучасному суспільстві” [4].

У документі чітко визначено функції церкви у справі соціального служіння. У жодному разі, заявляють греко-католицькі ієрархи, церкву не можна трактувати як соціальну установу, яка повинна “будувати рай на землі і забезпечити добробут людей”, бути добродійною організацією. Такий підхід профанує етимологічне поняття церкви і дуже часто призводить до неправильного розуміння її функціональної природи. Церква, у жодному разі, не повинна перебирати на себе державних функцій чи дублювати їх. Їй властиво будити сумніння, вказувати на невідповідність соціальних дій моральному імперативу.

Звернення обґрунтовує принцип соціального “героїзму”, визначає його критерії крізь призму не так особливих заслуг перед спільнотою, як через подолання в собі спокуси скоїти зло заради власної вигоди [4; с. 4].

У комплексі багатогранних проблем суспільного життя документ виокремлює декілька аспектів. Як першочергові визначено права людини – на життя, свободу совісті, гідність, самореалізацію, мир тощо.

Християнин-політик теж має бути свідомий своєї високої місії та відповідальності і в жодному разі не повинен шукати власного добра в служінні загальній справі, не жити за подвійними моральними стандартами. Наголошено на необхідності сформувати образ нового політика, особистості, котра власним прикладом зможе довести, що служіння політиці й чесність – абсолютно й органічно поєднувані речі [4; с. 5].

Важливим у блоці суспільно-політичної позиції церкви є окреслення такої моделі ставлення до державної влади й політичних структур, яка б не порушувала принципу відокремлення церкви від держави і, водночас, дала б змогу ефективно працювати над розв’язанням наявних у суспільстві проблем. Ієрархи УГКЦ дотримуються доволі безкомпромісної позиції щодо викриття суспільних недоречностей. Кардинал Гузар переконаний, що наявність потрясінь, кризових ситуацій є доказом того, що “політичне тіло викидає із себе отруту”, однак він застерігає від розв’язання складних соціально-політичних проблем насильним, безправним шляхом [2]. Єпископат УГКЦ заявляє, що церква є союзником, партнером влади, оскільки “...виховує чесних громадян, а це суттєво для держави” [3].

Уже традицією стали пастирські звернення Глави УГКЦ з нагоди парламентських чи президентських виборів в Україні. Вони з християнських позицій окреслюють програму політичних дій мирянина, вказують на визначальні критерії політичного вибору (ставлення до незалежності України, відданість засадам демократії, підтримка природних прав людини, особисті моральні якості, близькість до фундаментальних основ християнського сумління і здорового глузду), застерігають проти використання церкви як трибуни для політичної агітації.

З нагоди останньої парламентської кампанії Синод єпископів УГКЦ 21 січня 2002 р. прийняв спеціальне пастирське послання. У ньому наголошено на необхідності відійти від хибного трактування політики як чогось злого й брудного. Натомість зазначено, що політика – одне з найвідповідальніших і найкращих покликань, оскільки воно полягає в служінні власному народові. Церква чітко окреслює своє місце у виборчих перегонах. Її завдання – не у вказуванні на певні політичні сили, а у створенні такої атмосфери, у якій вибори “могли б відбуватися нормально, спокійно, чесно”. Послання вже вкотре нагадує про те, що метою влади є служіння, а не нагромадження добра, і засуджує феномен корупції як “непередбаченої законодавством плати за надання певних прав та гарантій” [6].

Синод УГКЦ окреслює в посланні блок суспільних проблем, на які народні обранці мали б насамперед звертати увагу. Пріоритетними серед них називають добре ім’я держави, довір’я до неї, вартість життя і гідність людини, моральне і фізичне здоров’я нації, освіта, культура, українська мова, державно-церковні взаємини та ін. [6]. Незаперечним є вплив такого документа на формування сучасної політичної свідомості.

Не минули ієрархи Української греко-католицької церкви також проблем цьогорічної президентської кампанії. З цього приводу Синод єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ 28 січня виступив зі зверненням до вірних та всіх людей доброї волі щодо соціально-політичної ситуації в Україні [5; с. 1 – 4]. Звернення трактує президентські вибори як чи не єдину можливість “нормалізувати політичне життя в країні” [5; с. 1]. Документ уже вкотре наголошує на неприпустимості трактувати церкву як політичну організацію чи близьку до

якоїсь політичної сили інституцію. Зацікавленість церкви окресленою проблематикою вмотивована “небайдужістю до важливих політичних подій”, оскільки вона, поряд із державою, покликана служити суспільству. Ієрархи УГКЦ наголошують, що їхнім безпосереднім душпастирським обов’язком є зробити все можливе – звичайно, у межах компетенції церковних властей, щоб суспільно-політичні процеси відбувалися “якнайкраще, якнайчесніше і якнайсправедливіше” [5; с. 2].

Церква залишається вірною традиції критики суспільної ситуації. У зверненні зазначено, що “новонабуті цинічні позиції наших часів” призвели до різкого розшарування в суспільстві на багату владну меншість і “доведену злиднями до відчаю абсолютну більшість”, а також зроблено доволі різкий висновок про те, що “не Конституція, а корупція й віра у всевладність грошей та насильства дедалі більше стають “основним законом” теперішнього способу буття” [5; с. 3].

Однак церковне середовище аж ніяк не схильне до надто песимістичних оцінок політичного майбутнього України. Підставою для оптимізму та надії для ієрархів УГКЦ є той факт, що народ “швидко вчиться демократії”. Доказом цього названо останні парламентські вибори, котрі стали свідченням вияву громадянської зрілості й довели, що вже не так легко маніпулювати думкою людей та вводити їх в оману [5; с. 3].

Головними підвалинами побудови справедливого соціального життя названо у зверненні мораль і закон. Філософськи осмислено поняття свободи, даної Богом; свободи, яка є запорукою обрання народом правильної перспективи розвитку.

У документі ієрархи УГКЦ аналізують поняття державного закону. Наголошено, що державний закон не повинен суперечити Божому Закону. Вказано також на неприпустимість пристосовувати закон до “мінливих потреб політичного моменту”, що призводить до кризи й дестабілізації [5; с. 3].

Вищі сановники Української греко-католицької церкви апелюють до морального стану суспільства, власного сумління кожної людини. При цьому зазначено, що “оберемо того президента, якими є самі”. Очевидно, варто погодитися й визнати як незаперечну істину твердження про те, що важливим є не лише розуміння добра, а й узгодження свого життя згідно з його принципами. На християн у цьому контексті покладено відповідальну місію бути “прикладом для іншої людини”, допомогти їй подолати “стихію суспільних егоїзмів” [5; с. 4]. Долаючи власні гріхи й помилки, християни тим самим виправляють суспільні помилки й опосередковано впливають на суспільно-політичні процеси.

У разі дотримання всіх цих вимог, у разі, коли “український народ не буде боятися бути собою”, переконані ієрархи церкви, 2004 рік стане “роком надії”.

Кореляція церквою суспільно-політичного життя поширюється й на локальні структури та осередки УГКЦ. У цьому аспекті цікавим є документ “Політика Українського католицького університету щодо політичних процесів в Україні”, затверджений сенатом УКУ 22 вересня 2003 року [7; с. 1 – 2]. Як офіційна структура УГКЦ, Український католицький університет залишає за своїми співробітниками право “бути вільними у своїх політичних і передвиборчих симпатіях”. УКУ проголошено закладом, який відкритий впливам різних політичних ідеологій, окрім тих, які сповідують насильство і нетерпимість. Сенат Українського католицького університету допускає проведення лекцій на суспільно важливі теми за умови, що їх не проводитимуть у форматі політичних мітингів чи безпосередніх “зустрічей із виборцями” [7; с. 1].

Право дозволу на розташування наочних матеріалів суспільно-політичного характеру належить відділові зовнішньої інформації Українського католицького університету. Керівництво навчального закладу залишає за собою право звертатися до політичних лідерів чи депутатів для необхідних консультацій або

лобіювання тих суспільно-політичних проектів, які мають важливе значення для життєдіяльності УКУ. Сенат університету рекомендує регулярно інформувати політичних діячів і депутатів про здобутки УКУ в різних сферах його життєдіяльності та про його потреби в майбутньому [7; с. 2]. Цей документ є своєрідною оптимальною мікромоделлю ставлення греко-католицької церкви, її структур до політичного середовища. У ньому чітко названо критерії, що визначають, уможливають співпрацю УГКЦ з різними політичними силами. Передовсім – це відсутність в ідеологічних платформах тих чи інших політичних угруповань закликів до насильства чи нетерпимості, до порушення загально визнаних моральних засад, орієнтація на державницькі позиції. Саме ці чинники є знаковими в діалозі церкви з різними суспільно-політичними силами.

Важливим, знаковим і символічним напередодні президентських виборів 2004 р. є факт появи чітко окресленої соціальної, суспільно-політичної позиції Української греко-католицької церкви в “Моральній Катехизі” “Життя у Христі” [1]. Видання розкриває вчення Церкви з окремих питань, що їх висуває сучасне суспільство. Окремий розділ присвячено викладенню соціальної доктрини церкви, і передусім розкрито християнське бачення світу, суспільний характер християнського покликання.

Соціальна доктрина церкви чітко виокремлює моральні принципи суспільного устрою. Серед них – принципи солідарності, спільного блага, субсидіарності (допоміжності). У цьому контексті, зокрема, виділяють тезу про “чотири стовпи суспільного життя” – право, справедливість, любов і свободу. Вони повинні підтримувати чотири попередні принципи. “Моральна катехиза” наголошує, що вони є “конкретизацією любові у суспільному житті” [1; с. 128].

Звертає на себе увагу акцентування ролі засобів масової інформації в суспільному житті, їхньої важливості в забезпеченні правди й справедливості в суспільно-політичній сфері. Тут церква особливо наголошує на відповідальності працівників ЗМІ.

Заторкнуто в згаданій збірці також проблему суспільного виміру християнської любові. Зазначено, що дуже важливим є сьогодні поняття “суспільного виміру гріха”. Виокремлено три його види: гріх у відносинах між суспільствами (спільнотами), гріх у взаєминах між особами та особистий гріх конкретної людини, який опосередковано порушує суспільний лад. Тут зокрема засуджено гріхи алкогольного uzалежнення, наркоманії, породжені не в останню чергу низкою суспільних проблем.

Надзвичайно важливим в окресленні церквою своєї суспільно-політичної позиції є розділ “Моральної катехизи”, присвячений християнському розумінню держави. Його окреслено в декількох положеннях:

- держава не є представником Бога на землі;
- теократичне трактування держави суперечить Біблії;
- форма держави з насильною владою притаманна всім поколінням людства з часу гріхопадіння та є його результатом – наслідком;
- хоча примусова влада держави породжена гріхом, держава бере свій початок не від Сатани, а від Бога;
- визнаючи цінність держави, Біблія, однак, застерігає, що сама держава може перетворитися на ворожу до Бога силу [1; с. 135 – 136].

Аналізований документ чітко виокремлює права й обов'язки державної влади. Основна її мета – створення передумов для розвитку суспільних груп та окремих осіб. До основних завдань держави належать:

- захист свого народу від агресії та справедлива зовнішня політика;
- захист внутрішнього правового устрою, що відображено в Конституції держави;
- справедливе державне адміністрування й судочинство;
- піклування про загальний добробут свого народу [1; с. 138].

Вказано межі державної влади, окреслені передовсім особистою гідністю людини, непорушністю прав сім'ї та подружжя. Церква також допускає можливість повалення злочинного державного ладу – за умов:

– є очевидним тиранічний характер уряду й апеляція до вищих інстанцій, зокрема, до ООН, не має сенсу;

– можна застосувати стільки сили, скільки є необхідно для повалення тиранії;

– є очевидним розумне й реальне обґрунтування того, що повалення тиранічного устрою завершиться успіхом [1; с. 139 – 140].

“Моральна катехиза” також звертає увагу на обов'язки громадянина держави, зокрема внесок у спільне благо, послух законові, військова служба, сплата податків, участь у виборах, обов'язок поваги й солідарності між членами суспільства. Як зазначено, участь у політичному житті є шляхом служіння людині й реалізації любові. Важливо, що наголошено на відповідальності всіх громадян за загальний добробут, а також на необхідності брати участь у діяльності органів самоврядування. Громадяни, зазначено в “Моральній катехизі”, повинні пам'ятати про право критики й контролю [1; с. 139 – 140].

Не оминає церква й проблеми корупції, яка, як зазначено, заповонила всі сфери суспільства, починаючи від державної влади. Особливо негативно вона впливає на суспільну та політичну діяльність. Рівень корупції проголошено своєрідним показником морального стану суспільства. Вияви корупції на рівні управління трактують як вельми небезпечні, оскільки корумпована влада перестає бути представником і захисником громадян, а “перетворюється на загрозу для них” [1; с. 142]. Відтак це лихо набуває настільки небезпечних параметрів, що його вже не сприймають як щось загрозливе, а трактують як щось уже звичне й буденне, таке, що є звичайнісіньким атрибутом сучасного суспільства. Тому корумповані відносини витісняють правові, морально-етичні взаємини між людьми, перетворюючись на звичайне правило поведінки для значної частини населення.

У цьому контексті особливу роль церква відводить прикладу істинного християнського наслідування. Наголошено, що християнин має протистояти такій суспільній ваді – не брати участі в корупційних справах і не мовчати, коли це роблять інші. Очевидно, можна погодитися з твердженням про те, що державу можливо врятувати від цього лиха лише поверненням до цінностей християнського життя [1; с. 142 – 143].

Характерним явищем корумпованого суспільства церква називає так звані групи суспільного тиску, члени яких пов'язані економічними інтересами. Вони намагаються впливати на політичну думку, політико-партійне середовище, уряди, державну адміністрацію, законодавство. Такі угруповання вводять своїх представників до політичних партій як кандидатів у депутати, лобіюють свої інтереси в парламенті, уряді та державній адміністрації. Розкриваючи механізми дії таких об'єднань, християнське суспільне вчення наголошує, що суспільне благо є вищим за інтереси згаданих груп, а тому треба “апелювати до свідомості та відповідальності їхніх функціонерів” [1; с. 142 – 143].

Аналізуючи основи політичного устрою, церква акцентує, що демократія не може сприяти виникненню вузьких керівних груп, які для власної користі та ідеологічних цілей привласнюють собі владу в державі. Однак і демократія не є ідеальним вирішенням проблеми політичного устрою. Зазначено, що навіть у демократичних державах існують яскраві протилежності між формальним визнанням людської свободи й різними виявами суспільної несправедливості та дискримінації людини.

За твердженням Папи Івана Павла II, “демократія без вартостей легко перетворюється в явний або прихований тоталітаризм” [1; с. 143]. Цими вартостями проголошено такі засади:

- чесність у стосунках між керуючими і підлеглими;
- прозорість праці громадської адміністрації;
- неупередженість і об'єктивність у розв'язанні громадських справ;
- пошана учасників опозиційних політичних партій;
- справедливе й чесне використання суспільних коштів;
- відмова від нечесних методів здобуття, утримання та реалізації влади [1; с. 146].

Церква наголошує, що демократія має спиратися на інтегральну концепцію людської особи, моральні норми. Крім того, демократія повинна бути тільки засобом, а не метою. Закони демократичного суспільства мають, у кінцевому підсумку, спиратися на Божий Закон і не суперечити природному праву людини [1; с. 146 – 148].

Порушено в “Моральній катехизі” також проблеми любові до Батьківщини, рідного народу та його культури, моралі суспільного спілкування (захист честі та гідності, мораль засобів масової інформації). Окрему увагу в цьому контексті звернено на аспекти християнської мірології, визначено моральні умови, за яких допустимим є ведення війни [1; с. 160 – 163].

Такими є головні засади суспільно-політичної позиції Української греко-католицької церкви. Вона виявляється не лише в низці теоретичних постулатів, схем і конструкцій, а й у повсякденному реагуванні на реалії суспільного й політичного буття українського суспільства. Церква не дистанціюється від найскладніших та найактуальніших політичних проблем сьогодення і готова, як повноправний партнер держави, у межах чинного законодавства брати на себе відповідальність за їхнє подолання та посильну участь у їхньому розв'язанні. Можемо однозначно стверджувати, що Українська греко-католицька церква чи не найчіткіше, найрельєфніше з-поміж інших релігійно-церковних спільнот виявляє свої політичні позиції, оперативно реагує на політичні та суспільні виклики, у межах своєї юрисдикції пропонує механізми їхнього оптимального розв'язання.

Література:

1. Життя у Христі: Моральна Катехиза. – Львів, 2004. – 180 с.
2. Звернення Верховного Архiepіскопа УГКЦ Любомира Гузара // Людина і світ (Київ). – 2001. – № 2 – 3. – С. 15.
3. Звернення єпископів Київської католицької церкви (УГКЦ) до вірних // Нова Зоря (Івано-Франківськ). – 1999. – Ч. 36. – С. 2.
4. Звернення єпископів Української Греко-Католицької церкви до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному суспільстві // Нова зоря (Івано-Франківськ). – 1999. – Ч. 13. – С. 4 – 6.
5. Звернення Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії до всіх людей доброї волі щодо соціально-політичної ситуації в Україні // Бюлетень АРІ. – 2004. – №1. – С. 2 – 4.
6. <http://www.risu.org.ua>; <http://www.ugcc.org.ua>.
7. Політика Українського католицького університету щодо політичних процесів в Україні // Архів Катехитично-Педагогічного Інституту УКУ. – С. 1 – 2.

SOCIAL AND POLITICAL POSITIONS OF UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH

Andrij Vas'kiv

L'viv Ivan Franko National University,
Universytets'ka Str., 1, 79000 L'viv, Ukraine, vaskiv@mail.ru

The article is devoted to the Ukrainian Greek-Catholic Church's attitudes to the actual political problems of contemporary Ukrainian society, and stresses Church's positions to the Presidents election campaign of year 2004. The author accentuates main principles of Social Doctrine of the Church, which are expounded on "Moral Catechism".

Key words: Ukrainian Greek-Catholic Church, political parties, social position.